

The Analysis of Values in the Turkish Literature Books up to the Policy of Governments in the Republican Period

Sevim Nilay Işıksalan¹

¹Faculty of Education, Ahi Evran University, Kırşehir, Turkey

ARTICLE INFO

Article History:

Received 12.03.2017

Received in revised form

09.06.2017

Accepted 22.06.2017

Available online

26.08.2017

ABSTRACT

Every political party that has been in power since the proclamation of the republic has pursued a policy to completely abolish the educational policy of previous government , it has led the educational system to become a scratch pad, has caused the loss of time, effort and human resources, and has weakened the commitment to the party. The single-party system (1923-1950), the multi-party democracy transition process (1946-1960), military memorandum periods, (1971 March 12) (1997 February 28), and military coup managements (1960 May 27) (1980 September 12) are the political processes that constitute the fundamental paradigms of the educational system in Turkey. The purpose of this research is to examine how the educational policies of political party in power are reflected on Turkish literature textbooks. The "document analysis" technique was used in the research that was designed in accordance with the qualitative research pattern. The history books of Turkish education, the council decisions of MOE (Ministry of Education), the government programmes of the ruling parties since the proclamation of the republic to current time, Turkish Language and Literature programmes in process of change and textbooks were examined, and the related documents were examined in terms of paradigm change. The paradigm shift of political periods reflects on textbooks especially those of social content. In the first decade of the single-party period, texts which carry the Republic goal, reflect the principles and spirit of regime appear to be included in the Turkish Language and Literature textbooks. At the end of the Second World War, The Democratic Party that came into power in a multi-party system in Turkey established the philosophy of education on raising children and youth away from the influences of foreign ideology with "the spirit of national unity and integrity" and "religious values", and passed these values on to the textbooks.

© 2017 IOJES. All rights reserved

Keywords:

Political changes, government programmes, educational policies, Turkish literature textbooks

Extended Summary

Purpose

Every political party that has been in power since the proclamation of the republic has pursued a policy to completely abolish the educational policy of previous government , it has led the educational system to become a scratch pad, has caused the loss of time, effort and human resources, and has weakened the commitment to the party. The single-party system (1923-1950), the multi-party democracy transition process (1946-1960), military memorandum periods, (1971 March 12) (1997 February 28), and military coup managements (1960 May 27) (1980 September 12) are the political processes that constitute the fundamental paradigms of the educational system in Turkey. The purpose of this research is to examine how the educational policies of political party in power are reflected on Turkish literature textbooks.

¹ Corresponding author's address: Ahi Evran University, Faculty of Education, Kırşehir/Turkey

Telephone: 03862805151

e-mail: nisiksalan@ahievran.edu.tr

DOI: <https://doi.org/10.15345/iojes.2017.04.020>

Method

The “document analysis” technique was used in the research that was designed in accordance with the qualitative research pattern. The history books of Turkish education, the council decisions of MoE (Ministry of Education), the government programmes of the ruling parties since the proclamation of the republic to current time, Turkish Language and Literature programmes in process of change and textbooks were examined, and the related documents were examined in terms of paradigm change. The content analysis was conducted to determine the reflection of paradigms of political periods on Turkish literature text books, and the obtained data was revealed as “values”. The frequency of these in Turkish literature textbooks were determined by applying NVivo 8 software, and they were categorized, tabulated.

Results

The paradigm shift of political periods reflects on textbooks especially those of social content. In the first decade of the single-party period, texts which carry the Republic goal, reflect the principles and spirit of regime appear to be included in the Turkish Language and Literature textbooks. At the end of the Second World War, The Democratic Party that came into power in a multi-party system in Turkey established the philosophy of education on raising children and youth away from the influences of foreign ideology with “the spirit of national unity and integrity” and “religious values”, and passed these values on to the textbooks.

On the process of 1971 March 12, The “Uniform Book” was written to prevent ideological polarizations, and entire textbooks with social content was based on “the content of national character from Turkish nationalism”. When it was entered into process of 1980 September 12(the coup), the reasons that have dragged the country into civil war with terror and anarchy, and the nation into fratricidal quarrel, was attributed to “deviation from Ataturk’s principles and nationalism”, Kemalism was processed first into all textbooks with social content as a form of “free reading parts”, and then after 1980 September 12 , it was associated with the contents of literature texts.

The Anavatan Party (1983-1993) which was established after 1980 September 12 coup and which united four different political tendencies, pursued an educational policy that is conciliatory and open to the external world, the universal values were included too as well as national and conservative values into the textbooks. The AK Party Government which came to power with large majority, identified themselves as “Conservative Democrat”, included prioritized national values and universal values into the textbooks.

Suggestions

Every political party has been in power since the proclamation of the Republic till now, has created their own educational policy, and has reflected their defended values on to curriculum and textbooks. Apart from external world conditions, these are generally shaped by the demands of party grassroots which voted for them. In order to make progress in the direction of common values and objectives on the national educational policy of this country, textbooks should be written regarding the principles and values that unite all social layers of the Republic.

Cumhuriyet Dönemi Siyasal İktidarlarına Göre Türk Edebiyatı Ders Kitaplarındaki Değerler Analizi

Sevim Nilay Işıksalan¹

¹Faculty of Education, Ahi Evran University, Kırşehir, Turkey

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihiçesi:

Alındı 12.03.2017

Düzeltilmiş hali alındı
09.06.2017

Kabul edildi 22.06.2017

Çevrimiçi yayınlandı
26.08.2017

ÖZ

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana iktidara gelen her siyasal partinin, önceki hükümetin eğitim politikasını tamamen ortadan kaldırmaya yönelik bir politika izlemesi, eğitim sisteminin yaz-boz tahtasına dönmesine, zaman, emek ve insan kaynağı yitimine neden olmuş, kuruma bağlılık kültürünü zayıflatmıştır. Tek Parti yönetimi (1923-1950), çok partili demokrasiye geçiş süreci (1946-1960), askerî muhtıra dönemleri (12 Mart 1971, 28 Şubat 1997) ve darbe yönetimleri (27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980), Türkiye’de eğitim sisteminin temel paradigmasını oluşturan siyasal süreçlerdir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki siyasal iktidarların eğitim politikalarının, araştırma konumuz olan Türk Edebiyatı ders kitaplarına nasıl yansıdığını incelemektir. Nitel araştırma desenine uygun olarak kurgulanan araştırmada “doküman analizi” tekniği kullanılmıştır. Alan yazındaki Türk eğitim tarihi kitapları, MEB Şûra kararları, Cumhuriyetten günümüze kadar, iktidar olmuş siyasal partilerin hükümet programları, değişim sürecindeki Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programları ile ders kitapları incelenmiş, söz konusu dokümanlar, paradigma değişimi açısından ele alınmıştır. Siyasal dönemlerin paradigma değişimleri, özellikle toplumsal içerikli derslerin ders kitaplarına yansımıştır. Tek Parti döneminin ilk on yılında Cumhuriyet ülküsünü taşıyan, rejimin ilkeleri ve ruhunu yansıtan metinlerin, Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer aldığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonunda, çok partili düzene geçen Türkiye’de iktidara gelen Demokrat Parti, eğitim felsefesini, “çocukları ve gençleri, yabancı ideolojilerin etkisinden uzak, “millî birlik ve bütünlük ruhu” ve “dinsel değerler”le yetiştirme üzerine kurmuş, ders kitaplarına bu değerleri aktarmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar iktidar olmuş her siyasal parti, kendi eğitim politikasını oluşturmuş, savunduğu değerleri, öğretim programları ve ders kitaplarına yansıtmıştır. Bunlar, dış dünya koşulları dışında, genellikle, oy aldığı parti tabanından gelen istekler doğrultusunda biçimlenmiştir.

© 2017 IOJES. Tüm hakları saklıdır

Anahtar Kelimeler:

Siyasal değişimler, hükümet programları, eğitim politikaları, Türk Edebiyatı ders kitapları.

Giriş

Türkiye’de cumhuriyetin ilânından bu yana kurulan hükümetlerin programları ile eğitim programları arasında doğrusal bir ilişki hep süregelmiştir. İster seçimle iş başına gelsin ister askerî dönemlerde kurulanlar olsun, her hükümet, kendi eğitim politikasını oluşturmuş, bunu öğretim programlarına oradan da ders kitaplarına yansıtmıştır.

Ulusal Kurtuluş zaferinin ardından cumhuriyeti kuran Mustafa Kemal, yeni Türk devletinin insan kaynağını oluşturabilmek amacıyla eğitim alanında öncü hareketler başlatır. Sakarya Savaşı sürerken, Ankara’da düzenlediği Birinci Maarif Kongresinde (16-21 Temmuz 1921) yeni devletin ulusal eğitim politikasının ilkelerini ortaya koyar. Yeni eğitim programının, “geçmiş dönemin boş inanışlarından, yaratılış özelliklerimize hiç uymayan yabancı fikirlere, Doğudan veya Batıdan gelen etkilerden uzak, ulusal ve tarihsel karakterimize uygun bir kültür içeriğiyle donatılacağı” belirtir (1946, s.4).

TBMM’nin açılış konuşmasında da (1 Mart 1922), hükümetin öncelikli görevinin eğitim olduğunu belirterek, uygulanacak eğitim programının, halkın toplumsal ve yaşamsal gerekleri, çevre koşulları ve yüzyılın gerekleriyle tamamen uyum içinde olmasını savunur (1946, s.5). Ardından, heyet-i ilmiyelerle enine boyuna tartışılarak ulusal, laik, çağdaş yapıya oturtulan yeni eğitim sistemi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Kasım 1924), Latin harflerinin kabulü (1 Kasım 1928), millet mektepleri, halk evleri, halk odaları, dil ve tarih kurumlarının kurulması, üniversite, öğretmen okulları, ziraat ve teknik okullar ile güzel sanat kurumlarının

² Sorumlu yazarn adresi: Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırşehir/Türkiye

Telefon: 03862805151

e-posta: nisiksalan@ahievran.edu.tr

DOI: <https://doi.org/10.15345/ijoes.2017.04.020>

açılması, köy enstitülerinin kurulması(17 Nisan 1940), Cumhuriyet dönemi eğitiminin alt yapısını oluşturan temel bileşenlerdir. CHP döneminin, 1923-1950 sürecinde kurulan 9 hükûmeti (Ali Fethi Okyar, İsmet İnönü, Celal Bayar, Refik Saydam, Şükrü Saraçoğlu, Hasan Saka, Recep Peker, Şemsettin Günaltay) döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu esasları ile Cumhuriyetin temel ilkeleri bir eğitim politikası olarak uygulanmış, “Türk inkılâbının titizlikle korunacağı” vurgulanmıştır.

Bu süreçte hazırlanan her kademedeki öğretim programı ile ders kitapları, genç cumhuriyetin temel ilkeleri ve ruhuna göre yazdırılmış, öğrencilerin ruhlarına ve zihinlerine cumhuriyetin yüce değerleri için özverili çalışma, halkı ve ülkesi için yararlı vatandaş olarak yetişme ülküsü yerleştirilmiştir (Ergin, 1942, s.1485; Ergün, 1982, s.64; Sakaoğlu, 1993, s.31; Akyüz, 2015, s. 333).

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonunda çok partili düzene geçer. “Türkiye, başta dış etkenler olmak üzere, var olan sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik zorunlulukların bir gereği olarak çok partili sisteme geçmiştir...” (Karpat, 1967, s.128). Ortaya çıkan yeni dünya düzeninde, Türkiye’nin Batı blokunda yer alması, bir dizi Türk-Amerikan işbirliği projelerini gündeme getirmiştir. Amerikan patentli eğitim programları, yabancı pedagogların Türk eğitim sistemiyle ilgili raporları, Demokrat Parti hükûmetinin dayandığı yeni paradigma olmuştur. “...diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da DP iktidarı ABD ile sıkı bir işbirliği sürecini başlatmıştır” (Başar, 1992, s.120).

7 Ocak 1946 yılında kurulan Demokrat Parti, kendi eğitim politikasını oluştururken önceliği, komünizmle mücadeleye vermiş, “millî, manevî, ahlâkî ve vatanî değerler” üzerinde durmuştur. Nitekim 22.05.1950 tarihinde okunan Birinci Menderes Hükûmeti programında; “gençliğimizin ‘vatan’ ideali etrafında toplanmasını hareket noktası olarak alıyoruz” (Dağlı, N, Aktürk, B, 1988; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 1X, C.1, S.29) denilmiştir. “Çocukların ve gençlerin, yabancı ideolojilerin etkisinden uzak, millî birlik ve bütünlük ruhu ve manevî değerlerle yetiştirilmesi” ne çaba gösteren hükûmet, yeni yazdığı Türk Edebiyatı ders kitaplarına bu değerleri aktarmış, “vatan, millet, bayrak, özgürlük, milliyetçilik ve Türklük bilinci, kahramanlıklar, zaferler, aile kavramı ve birliği”ni işleyen metinlere ağırlıklı olarak yer vermiştir. İkinci hükûmet programında da eğitim politikasına, “dinsel değerler” i eklemiş, Tek Parti yönetiminde, isteğe bağlı olan din eğitimini, ilkokulların 4 ve 5. sınıflarından itibaren zorunlu ders haline getirmiş, İmam Hatip kurslarını, bağımsız okula dönüştürmüştür (Ahmad, 1976; Albayrak, 2004, s.378).

12 Mart 1971 muhtırasından sonra iktidara gelen Milliyetçi Cephe Hükûmeti, toplumdaki ideolojik kutuplaşmaları önlemek, “milliyetçiliği” birleştirici öge olarak egemen kılmak için “tek tip kitap” uygulamasına geçmiş, toplumsal içerikli derslerin tümüne olduğu gibi Türk Edebiyatı ders kitaplarına da temelin, “Türk milliyetçiliğinden alan millî karakterli içerik” ile “dinsel değerler”i yerleştirmiştir (Tebliğler Dergisi, 27 Eylül 1976).

12 Eylül 1980 sürecine girildiğinde, ülkeyi iç savaşa, milleti de kardeş kavgasına sürükleyen nedenler, “Atatürk ilke ve milliyetçiliğinden sapılmasına” bağlanmış, Atatürk milliyetçiliğini, yurdun en ücra köşesindeki eğitim kurumlarına kadar yerleştirmek, askerî yönetimin temel amacı olmuştur (Akyüz, 2015, s.414). Edebiyat kitaplarına önce “serbest okuma parçaları” biçiminde alınan Atatürkçülükle ilgili konular, 28 Şubat 1997 yılından itibaren edebiyat metinlerinin içerikleriyle bağdaştırılarak işlenmiştir. 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında kurulan Anavatan Partisi (1983-1993), birleştirici, uzlaştırıcı ve küresel dünyaya açık bir eğitim siyaseti izlemiştir. Uyguladığı Ders Geçme ve Kredi Sistemiyle birlikte, Türk Edebiyatı ders kitaplarında, ulusal ve tarihsel değerlerin yanı sıra, çağdaş edebiyat metinleri ile yurt dışında yaşayan Türk devlet ve topluluklarının edebiyat metinlerine yer vermiştir.

3 Kasım 2002 yılında ezici bir çoğunlukla işbaşına gelen AK Parti hükûmeti, kendisini “muhafazakâr demokrat” olarak tanımlamış, ulusal ve dinsel değerleri önceleyen ama evrensel değerlerle de barışık bir kuşak yetiştirmeyi hedeflemiştir (www.akparti.org.tr). 2005 yılında yenilenen Türk Edebiyatı Dersi öğretim programına ve kitaplarına bu değerleri yansıtan metinleri koymuştur. Bu araştırmanın, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan günümüze kadar geçen süredeki siyasal paradigma değişimlerinin, Türk Edebiyatı ders kitaplarına nasıl yansıdığına ışık tutarak alandaki sınırlı sayıda çalışmalara katkı sağlayacağı umulmaktadır. Araştırmanın amacı, Türkiye’deki siyasal iktidar dönemlerine göre, Türk Edebiyatı ders kitaplarında yer alan değerlerin neler olduğunu, kronoloji izleyerek incelemektir.

Yöntem

Araştırma, nitel araştırma desenine uygun olarak kurgulanmış, “doküman analizi” tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Önce, konu alanıyla ilgili Türk eğitim tarihi kitapları, MEB Şûra kararları, Türkiye’de demokrasi tarihi kitapları, Cumhuriyetten günümüze kadar, siyasî dönemlerdeki hükümetlerin programları, değişim sürecindeki Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programları ile ders kitapları belirlenmiş, söz konusu dokümanlar, paradigma değişimi açısından incelenmiştir. Her dönemin değişen paradigmasının araştırma konumuz olan Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarına yansımalarını belirlemek için içerik analizi yapılmış, elde edilen veriler, “değerler” boyutlarında ortaya konulmuştur. Bunların Türk Edebiyatı ders kitaplarında hangi sıklıkta kullanıldığı NVivo 8 programı uygulanarak belirlenmiş ve tablolarda kategorileştirilerek bütünleştirilmiştir. “Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılır, algılar ile olayların doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde belirlenmesi amaçlanır” (Yıldırım, Şimşek, 2008, s.39-40).

Bu araştırma, her siyasal dönemin Türk Edebiyatı ders kitaplarına değerler bağlamındaki yansımalarını belirleyebilmek amacıyla yazı alanını da gözeterek, her dönemden bir ders kitabıyla sınırlı tutulmuştur. Özel şahıs kitapları için (Ali Canip Yöntem ve Nihat Sami Banarlı gibi), Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının kabul ve okunma süresini uzatma onayı alan ve dönemlerinin ilk ders kitabı olarak, 25-30 yıl gibi uzun sürelerle liselerde okunan kitaplar seçilmiştir. Ali Canip Yöntem (1924-1950 arasında); Nihat Sami Banarlı da (1950-1976) arası ders kitabı olarak okutulmuştur.

MEB’in eğitimde sistem ve dolayısıyla öğretim programı değişimine gittiği dönemlerde, Bakanlık tarafından kişilere veya komisyonlara yazdırılan kitaplar, seçme ölçütü olarak esas alınmıştır. Örnek, tek kitap uygulamasına geçildiği 1976 yılında, Mehmet Kaplan’ın Türk Edebiyatı kitabı; Ders Geçme ve Kredi sisteminin yürürlüğe girdiği 1992 yılında, MEB’in Gazi Üniversitesine hazırlattığı kitap, gene yapılandırmacı yaklaşım modelinin uygulandığı 2005 yılında MEB’ce oluşturulan komisyona hazırlatılan kitap, çalışma kapsamına alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, Türk siyasal ve toplumsal hayatına yön veren partilerin eğitim politikalarının, Türk Edebiyatı ders kitabına yansımaları kronoloji izlenerek anlatılacaktır. Cumhuriyetin ilânından hemen sonra yazılan ilk edebiyat kitabı, Ali Canip Yöntem’in, Edebiyat(1924) adlı ders kitabıdır. Tablo 1’de söz konusu kitaptaki metinlerde yer alan temel değerler verilmiştir.

Tablo 1. Ali Canip Yöntem’in Edebiyat kitabında yer alan temel değerler

Siyasal Dönemler	Türk Edebiyatı Ders Kitabındaki Temel Değerler*	Metin Sayısı (f)
Tek Parti Dönemi: CHP (1923-1950)	1. Ulusal değerler (Cumhuriyet, Anadolu, memleket, vatan, millet, bağımsızlık, özgürlük)	22
	2. Tarihsel değerler(Türklük/kahramanlık bilinci)	14
	3. Din ve tasavvuf değerleri	12
	4. Atatürk sevgisi	7
	5. Kişisel değerler	5
	6. Evrensel değerler	3

*Metinler için bakınız: Eğitim ve Bilim Dergisi, 2002. C.27, s.124, s. 34-39.

Tablo 1 incelendiğinde, ilk sırada “ulusal değerler”in (Cumhuriyet, Anadolu, memleket, vatan, millet, bağımsızlık, özgürlük) gibi ülküsel izleklerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunu, “tarihsel değerler” ile “din ve tasavvuf değerler”i izlemektedir. Sıralamada “evrensel değerler” in en sonda yer aldığı görülmektedir.

Cumhuriyet döneminin ilk edebiyat kitabı olduğu için, ulusal değerleri içeren metinlerin konulmasını doğal saymak gerekir. Çünkü, öğrencilerin cumhuriyet değerleriyle yetişmeleri, rejimi her türlü tehdit ve tehlikeden korumaları gerektiği bilinci verilmek istenmiştir. Nitekim kitabın yazarı da “Hele Türkiye

Cumhuriyeti gibi yeni kurulmuş bir rejim, gençliği pek itina ile yetiştirmek ve yetiştirirken çok dikkat sarf etmek mecburiyetindedir” (Yöntem, 1924) derken, Atatürk’ün de aynı yıl (20 Ekim 1927’de) yazdığı Gençliğe Hitabesi’nde belirttiği üzere, Türk bağımsızlığı ve cumhuriyetini, gençlere emanet ederek onu koruma sorumluluğunu vermesini anımsatmak yararlı olacaktır.

Demokrat Parti iktidarının, 22.05.1950 tarihli Birinci Menderes Hükûmeti programında, gençlerin “millî, manevî, ahlâkî ve dinî değerler”le yetiştirileceği belirtildiği için öğretim programları ve ders kitapları, bu hedefe göre hazırlanmıştır. Nihat Sami Banarlı’nın, Türkiye’de liselerde 25 yılı aşkın bir süre (1950-1976) okutulan Metinlerle Türk Edebiyatı ders kitabı, bu hedefi gerçekleştirmek üzere yazılmıştır. Yazar, 4 yıllık liseler için yazdığı kitabında, öğretim programına bağlı olarak aşağıdaki değerleri işlemiştir. Tablo 2’de bu değerler yansıtılmaktadır.

Tablo 2. Nihat Sami Banarlı’nın Metinlerle Türk Edebiyatı dersindeki temel değerler

Siyasal Dönemler	Türk Edebiyatı Ders Kitabındaki Temel Değerler*	Metin Sayısı (f)
Çok Parti Dönemi (Demokrat Parti) 1950-1960	1. Ulusal değerler (Vatan(Anadolu), millet, bayrak, toprak, özgürlük, bağımsızlık)	18
	2. Tarihsel değerler (Türklük, eski Türk kahramanlıkları)	15
	3. Din ve tasavvuf değerleri	12
	4. Aile değerleri (aile kavramı, anne ve kardeş sevgisi)	7
	5. Kişisel değerler	6
	6. Evrensel değerler	5

* Metinler için bakınız: Eğitim ve Bilim Dergisi, 2004. C.29, s.132, s. 50-55.

Tablo 2’de izleneceği üzere, bu dönemin ders kitaplarında da, “ulusal değerler”i (vatan, millet, bayrak, toprak, özgürlük, bağımsızlık gibi yüksek ülküleri) içeren metinlerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunu, ikinci sırada “tarihsel değerler” izlerken, üçüncü sırada “din ve tasavvuf değerleri”ni (Tanrı ve peygamber sevgisi, ölüm, sonsuzluk) izlemektedir. “Evrensel değerler”i işleyen metinler en son sıradadır.

Ülkede, 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında yapılan seçimle iktidara gelen Adalet Partisi, siyaseten Demokratik Parti çizgisinde olduğundan onun eğitim politikasını aynen sürdürür. Nihat Sami Banarlı’nın Metinlerle Türk Edebiyatı kitabı, “Batı Edebiyatı”ndan örnekler alarak liselerde, Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı adıyla okunmaya devam eder.

Türkiye’de üniversitelerde sağ ve sol görüşlü öğrenciler arasında sonu ölümle biten ideolojik çatışmalar yaşanması üzerine ordu, yönetime muhtıra verir (12 Mart 1971). Gençlerin yabancı ideolojilerin etkisiyle silahlı kavgalara karışması, eğitimlerinde “milliyetçilik” ten sapılmasına bağlanır. Hazırlatılan “tek tip kitap” anlayışıyla, ders kitaplarına, ağırlıklı olarak “millî” ve “dinsel değerleri” işleyen içerik yerleştirilir. “...devletimizin millî devlet vasfına lâyık olması için okulun her yönden, bütünüyle millî karakterin oluşmasında rolü ve görevi bulunması gerekir. Bu demektir ki millî okula, milliyetçi öğretmen ve millî muhteva ile yön verilebilir” (Tebliğler Dergisi, 1976, s.326).

Mehmet Kaplan’ın liseler için yazdığı Türk Edebiyatı (1976) adlı ders kitabı da “Türk milliyetçiliği” ve “dinsel değerler” anlayışından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Bu değerler, tablo 3’te yer almaktadır. Tablo 3 incelendiğinde, söz konusu ders kitabında “milliyetçilik” değerlerinin ilk sırada yer aldığı, onu, “Türklük değerleri” ile “din ve tasavvuf değerleri”nin izlediği anlaşılmaktadır. En alt sırada ise “kişisel değerler” i işleyen metinler yer almaktadır. İlk sırada “milliyetçi değerler”in ağırlıklı olarak yer almasını, gençler arasında yaşanan yabancı kaynaklı ideolojik çatışmalardan ötürü, o zamanki eğitim iradesinin, öğrencileri “milliyetçilik ve Türklük değerleri” ile yetiştirme amacına bağlanabilir.

Tablo 3. Mehmet Kaplan'ın Türk Edebiyatı ders kitabındaki değerler

Siyasal Dönemler	Türk Edebiyatı Ders Kitabındaki Temel Değerler*	Metin Sayısı (f)
12 Mart ve sonrası Dönem (1971-1976)	1. Milliyetçilik değerleri	23
	2. Türklük değerleri	18
	3. Din ve tasavvuf değerleri	14
	4. Aile değerleri	6
	5. Evrensel değerler	6
	6. Kişisel değerler	5

* Metinler için bakınız: Eğitim ve Bilim Dergisi, 2004. C.29, s.132, s. 50-55.

12 Eylül sürecinde de sonu ölümle biten silahlı olayların nedeni olarak, kökü dışarıda ideolojik akımların etkisiyle gençlerin eğitiminde “Atatürk milliyetçiliği”nden uzaklaşıldığına bağlanır (Kenan Evren'in 12 Eylül 1980 tarihli radyo konuşması). Bu nedenle, her öğretim kademesindeki ders kitaplarında olduğu gibi Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarına da Atatürkçülük konularının yerleştirilmesi kararı alınır. “Atatürk'ün Hayatı, Kişisel Özellikleri ve Çeşitli Yönleri, Atatürkçü Düşüncede Özellik Taşıyan Önemli Yaklaşımlar ve Atatürk İlkeleri” başlıklarının ödev, sözlü ve yazılı anlatım, münazara, konferans, seminer biçiminde işleneceği belirtilir (Tebliğler Dergisi, 30 Haziran 1986).

Alınan karar doğrultusunda, ders kitaplarına Atatürkçülükle ilgili “serbest okuma parçaları” yerleştirilir. Ayrıca, edebiyat dersinde metinler işlenirken Atatürk'ün görüşleriyle bağdaştırma yapılması duyurulur. Örneğin, Göktürk Yazıtları incelenirken; Atatürk'ün millî birlik ve bütünlüğe verdiği önemin anlatılması; Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi işlenirken, Atatürk'ün özgürlük ve bağımsızlık görüşlerine vurgu yapılması; Ziya Gökalp'in Türkçülük Nedir adlı metni çözümlenirken, Türkçülük kavramının, Atatürk'ün “Ne Mutlu Türk'üm Diyene!” sözüyle pekiştirilmesi istenir (Ünlü, Özcan ve Sarıca, 1981, Lise II. Sınıf kitabı).

Ders kitaplarında konular işlenirken, Atatürkçülükle ilgili vurguların yapılması kararı, 28 Şubat sürecinde de sürdürülür. Şinasi'den gazetecilikle ilgili metin işlenirken, Atatürk'ün basın özgürlüğüne verdiği önemin vurgulanması, Tevfik Fikret'in Promete ve Ferda şiirleri çözümlenirken, Atatürk'ün çağdaş uygarlık konusundaki görüşlerine değinilmesi; Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'in dilin yalınlaştırılmasıyla ilgili metinleri işlenirken; Atatürk'ün Türk dili hakkındaki görüşlerine gönderme yapılması öngörülür (Tebliğler Dergisi, 10 Mayıs 1998). Böylece, çağdaşlık ve milliyetçilik değerleri bağlamında eğitime çekilen çizgiyle, Atatürkçülük konularının, her kademedeki ders kitabına parçalanmış toplumun tüm kesimlerini birleştirici ve kuşatıcı öge olarak girdiği söylenebilir.

12 Eylül darbesinden sonra iktidara gelen ve dört farklı siyasal eğilimi bünyesinde barındıran Anavatan Partisi (ANAP), hükûmet programında, “...gençlerin modern ve ileri Türkiye idealine bağlı, millî ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, ilmî düşünceye sahip, herkese karşı sevgi, saygı ve müsamaha besleyen medenî bir insan olarak yetişmelerini” hedefler (ANAP, 1983). Bu bağlamda, 1991-1992 öğretim yılında uygulamaya konulan Ders Geçme ve Kredi Sistemi, eğitimde yeni bir atılımı başlatılır. Öğrenci merkezli bir süreç olan yeni sistemde “çağdaş ve demokrat birey yetiştirme” amaçlanır (Bilgen, 1993, s.19). Dört dönemde toplanan Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında aşağıdaki değerleri işleyen metinler yer alır. Tablo 4, bu değerleri yansıtmaktadır.

Tablo 4. 1992 MEB Türk dili ve edebiyatı ders kitabında yer alan değerler

Siyasal Dönemler	Türk Edebiyatı Ders Kitabındaki Temel Değerler*	Metin Sayısı (f)
Dört Eğilimin Birleştirilmesi ANAP Dönemi (1983-1993)	1. Din ve tasavvuf değerleri	22
	2. Yurt dışı Türklere yönelik değerler	21
	3. Evrensel değerler	17
	4. Tarihsel değerler	14
	5. Ulusal değerler	12
	6. Çağdaş değerler	12
	7. Türklük değerleri	11

Tablo 4 incelendiğinde, ilk sırada “din ve tasavvuf değerleri” ile “yurt dışı Türklere yönelik değerler” i işleyen metinler yer almaktadır. Bunu, “evrensel değerler” ile “tarihsel değerler” izlemektedir. “Ulusal değerler” ile “çağdaş değerler” i işleyen metinlere eşit sayıda yer verilirken, “Türklük değerleri” ni işleyen metinlerin sayısı ise daha azdır.

“Din ve tasavvuf değerleri”nin, ilk sırada yer alması, hükûmetin, yüzyıllarla ifade edilen eski kültür ürünlerine daha fazla ağırlık vermesiyle; “yurt dışı Türklere yönelik değerler”in yer alması ise, Türkiye dışında yaşayan Türk topluluklarıyla ortak bir dil ve kültür bağı oluşturmak amacıyla açıklanabilir.

3 Kasım 2002 yılında yapılan genel seçimler sonucu iktidara gelen AK Parti, Atatürk’ün özdeyişinden ödünçlenerek “fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller” yetiştireceğini belirtir. Bu amaçla, eğitim sisteminde “insan merkezli” bir anlayışa geçmek üzere, toplumun ihtiyaçlarına ve çağdaş uygarlık gereklerine göre yeniden yapılanma sağlanacaktır...” denilmektedir (www.akparti.org.tr).

15 Mart 2003 yılında kurulan Birinci Recep Tayyip Erdoğan Hükûmet Programında, eğitim politikalarının “insan nitelikli” olacağı pekiştirilerek yeni bir “din eğitimi ve öğretiminin” çerçevesi çizilir. Yanı sıra, “millî kültür” ile “evrensel değerleri”, çatışma alanı içine sokmadan birlikte zenginlikler yaratılması amaçlanır (www.akparti.org.tr).

Yukarıdaki program, eğitimi, dinî ve millî kültür temeline oturtan ancak evrensel değerlerle de uzlaşan yeni bir anlayışı ortaya koymaktadır. 2005 yılında MEB tarafından hazırlanan Türk Edebiyatı ders kitaplarında bu görüş yansıtılmıştır. Tablo 5’te söz konusu değerler gösterilmektedir.

Tablo 5. 2005 MEB Türk edebiyatı ders kitabında yer alan değerler

Siyasal Dönemler	Türk Edebiyatı Ders Kitabındaki Temel Değerler*	Metin Sayısı (f)
AK Parti Dönemi (2002-...)	1. Tarihsel değerler	30
	2. Çağdaş değerler	30
	3. Ulusal değerler (Anadolu, vatan, millet, bayrak, özgürlük)	25
	4. Türklük değerleri	21
	5. Evrensel değerler	16
	6. Din ve tasavvuf değerleri	15
	7. Atatürkcülük	5

Tablo 5’ten anlaşılacağı üzere, ders kitabında ilk sırada “tarihsel değerler”i işleyen metinler (Orta Asya ve Osmanlı tarihi) ile “çağdaş değerler” i işleyen metinlere eşit sayıda yer verilmiştir. Bu bulgu, hükûmetin geçmiş medeniyetler ve değerlerine gösterdiği ilgi ve duyarlıkla yorumlanabilir. “Çağdaş değerler” için ise, hükûmetin, daha önceki programlara girememiş, tanınmış Türk edebiyatçıları (Nazım

Hikmet, Attila İlhan, Hilmi Yavuz, Ataol Behramoğlu, Oğuz Atay, Orhan Pamuk, İsmet Özel, Cahit Zarifoğlu gibi) öğrencilere tanıtmayı amaçladığı söylenebilir. Atatürk'le ilgili metin sayısı ise, önceki ders kitaplarına göre azaltılmıştır.

Tartışma ve Sonuçlar

Cumhuriyetle birlikte kurulan ilk parti olan CHP'nin, 27 yıl süren iktidarı boyunca kurulan 9 hükümet programında yapılan önemli vurgu, "Genç cumhuriyetin ve Türk reform hareketinin titizlikle korunacağıdır". Bu nedenle, gençlerin, cumhuriyetin hedefleri ve ülkesiyle yetişmeleri amaçlanır. Yazdırılan tüm ders kitapları gibi, Türk Edebiyatı kitabına da Cumhuriyet ideolojisi ve Türk toplumu için önemini vurgulayan metinler alınır (Başgöz, 1999, s.107; İnal, 2004, s.28).

Kemalist ideolojinin 1930'lu yıllar boyunca da ders kitaplarında işlenmesine devam edilmiştir. "Kitaplarda, Kemalizm'in parti programı ve Anayasa ilkelerinin açıklanmasına gidilmiş, kitaplarda yoğun olarak Türk devrimi ve CHP'nin başarıları okunmuştur" (Ünder, 1996, s.65). Ancak, 30'lu yıllarda "resmi Türk tarih tezi ve Güneş-Dil teorisinin etkisiyle ders kitaplarına "aşırı milliyetçiliğin" yerleştirildiği görüşü de ileri sürülmüştür (Behar, 1992, s.206).

Türkiye, II. Dünya Savaşının sonunda çok partili düzene geçer. Bu ortamda kurulan Demokrat Partinin temel felsefesi "liberal dünya görüşü" ve özel girişimcilik"tir. Ülkenin rejimi ve ulusal bütünlük için tehlikeli ideoloji olarak algılanan komünizmle mücadelede eğitim alanını, uygun ortam olarak görür. Küçük çocukların ve gençlerin, "millî, manevî ve dinî değerler"le yetişmesini temel politika olarak belirleyerek bunları ders kitaplarına yansıtır. Ancak, insan hak ve özgürlüklerine, Tek Parti yönetimine göre daha çok yer verdiği, "demokrasi" ve "demokrat sözcükleri, hükümet ve öğretim programlarında daha çok geçtiği halde, bu kavramların topluma yerleştiğini söylemek zordur. Tek Parti yönetiminin eğitim dâhil tüm politikalarını yürürlükten kaldıran Demokrat Parti, kendi değerlerini yaratmaya çalışırken, laiklik ve insan hakları konusunda eleştirilere hedef olur. İktidarı, demokratik bir devrimle başlayan, askerî darbeyle kapanan bir dönem olmuştur. "CHP döneminden miras kalan değerlere karşı çıkılarak bunların yerine yeni değerler konulmaya çalışılmıştır. Kemalist tarz laiklikten ödünler verilmiş, dinsel eğitimin yoğunlaşmasına yol açılmış, insan hak ve özgürlüklerine karşı çıkmıştır. Benzer bakış açıları ders kitapları alanında da gözlenmiştir" (İnal, 2004, s.29).

12 Mart sürecinde, ülkedeki terör ve anarşinin sebebi olarak, toplumun, milliyetçilikten uzaklaşmasına, gençlerin millî karakterli bir eğitim almamasına bağlanır. İktidarda bulunan Milliyetçi Cephe Hükümeti, diğer kültür dersleriyle birlikte Türk Dili ve Türk Edebiyatı ders kitaplarına ağırlıklı olarak "aşırı milliyetçi" görüşler ile "dinsel telkinler"i yerleştirdiği gerekçesiyle karşıt görüşlü meslek örgütleri tarafından tepkiyle karşılanır. "Kitaplar, Kemalist ilkelerden, Atatürkçülükten sapmadır. Kitaplarda "ırkiyat", "fethiyat", "diniyat" yapılmıştır..." tezi ileri sürülürken (Beşikçi, 1986, s.237-238), dönemin Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı, "...eğitimimizi 'millî' hüviyetine kavuşturmak ..." amacıyla kitapların, millî bir ruhla hazırlandığını açıklamıştır (TDK, 1976, s.8).

1976 yılında yazılan Türk Dili ve Türk Edebiyatı ders kitaplarını, içerik açısından Kemalist anlayışa aykırı bulan kimi alan uzmanları (Fethi Naci, Politika, 24 Ekim 1976; Satı Erişen, Cumhuriyet, 22 Ekim 1976; Türk Dili, 1977, s.305; Talat Tekin, Türk Dili, 1977, s.305) kitaplardaki bilimsel yanlışlar ile metnin işleme hatalarını dile getirmişlerdir (TDK, Rapor, 1976; s.39-80) .

12 Eylül 1980 askerî darbe sonrası, ders kitaplarına konulan Atatürkçülük konuları ile metinlerle arasında zorunlu bir bağdaşım kurma görüşü de eleştiri konusu olur. "...Anadili öğretimi amaçlı bir ders kitabında iki üç parçada bir Atatürk'le ilgili metinlere yer verilmesi günümüzde daha da önem kazanan bu konuda öğrencileri gerektiği gibi aydınlatacak bir uygulama değildir" (Polat, 1991, s.21; Aşkun, 1991, s.74).

12 Eylül'e kadar devletin resmî ideolojisi olan Kemalizm, askerî darbeden sonra, Atatürkçülük kelimesiyle tanımlanır. Yönetime gelen askeri kadro, Atatürkçülüğü, dinsel ve ulusal değerlerle birleştirir. Her iki kavramın birlikte kullanılmasının nedeni, ideolojik açıdan derin çizgilerle bölünmüş, kutuplaşmış olan milleti, bu kavramlarla, ortak bir noktada toplamak, Cumhuriyete bağlılık duygusu ile devletin egemenliğini ve sürekliliğini sağlamaktır. Çünkü, askerî yönetime göre, Atatürkçülüğün eğitim alanında yoğun biçimde geçmesinin en büyük nedeni, gençliğin, "Atatürkçülük dışı sol ve sağ akımların etkisi altında

olduğu” görüşüdür (İnal, 2004, s.123). Bu nedenle, 12 Eylül 1980 sonrası yazılan her kademedeki ders kitabında insan hakları ve demokratik değerlerden çok, milliyetçi ve dinsel değerlerin öne çıkarıldığı tezi savunulmaktadır (Belge, 1992, s.140; Güvenç, 1993, s. 46-47; Parla, 1993, s.201-202; Gök, 1996, s. 463; İnal, 2004, s.32).

İnsan haklarına yer verme düzeyi açısından incelenen 16 ortaöğretim ders kitabı içinde, Türk Dili ve Edebiyatı kitabındaki insan haklarını işleyen metinlerin, diğerlerine göre daha az olduğu bulgusu elde edilmiştir (Karaman K,Y, 1999, 119-127). Benzer bulgu, 2011 yılında Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarındaki insan hakları üzerine yapılan bir araştırma sonucunda da elde edilmiştir (Aslan, C, Kepenekçi, K.Y, 2011, s.483-486).

ANAP’ın, millî ve muhafazakâr değerlere bağlı, evrensel dünyaya açık, liberal ve demokrat birey yetiştirme üzerine kurulu eğitim politikası ile kendilerini “muhafazakâr demokrat” olarak tanımlayan, din ve vicdan özgürlüğünü önceleyen, evrensel değerlere de açık olan AK Parti hükûmetlerinin eğitim politikaları birbirine yakındır. Her iki parti, hedefleri doğrultusunda, Türk Edebiyatı ders kitaplarına, eski edebiyat kültürünün yanı sıra yeterli olmasa da Türk ve dünya edebiyatının çağdaş eserlerine yer vermiştir. Bu yönüyle, AK Partinin eğitim politikasının, Demokrat Parti ve ANAP’ın eğitim politikalarının devamı olduğu söylenebilir.

Tarih Vakfı’nın, 2001-2003, 2007-2009, 2013-2014 tarihlerinde diğer bilimsel kuruluşlarıyla ortaklaşa yürüttüğü İlk ve Ortaöğretim Kurumlarında Ders Kitaplarında İnsan Hakları projesi sonucunda ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı ve militarizme daha fazla, demokratik değerlere daha az verildiği bulgulanmıştır. Ayrımcılığın, en çok Türkçe ve Türk Edebiyatı ders kitaplarında olduğu saptanmıştır (Ceylan 2003, 302-320). Aynı vakfın 2009 ve 2014 yıllarında yürüttüğü “ders kitaplarında insan hakları” projesinin sonucunda da benzer bulgulara ulaşılmıştır (tarikhvakfi.org.tr).

Sonuç olarak, Türkiye’de her iktidar döneminde ders kitaplarında hangi değerlerin öncelenip yoğun olarak yer aldığı konusu, siyasal iktidarların belirleyiciliği, denetimi ve yaptırım gücü doğrultusunda gerçekleşmiştir. Siyasal iktidarların, felsefelerini veya projelerini hayata geçirebilmek için ders kitaplarını bir araç olarak kullandıkları söylenebilir. Ulusal Kurtuluş Savaşını zaferle sonuçlandırarak bağımsız bir ulus devlet kuran Mustafa Kemal, yüzyıllarca geri kalmış olan halkın asıl kurtuluşunun eğitimle sağlanacağı gerçeğinden yola çıkarak bir dizi köklü reform hareketi başlatır. Genç cumhuriyetin eğitim politikasını “ulusal değerler”, “çağdaşlık” ve “laiklik” çizgisine oturtur.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra çıkarılan ilk edebiyat kitabı olan Ali Canip Yöntem’in Edebiyat adlı ders kitabı, Cumhuriyetin ilke ve ruhuna uygun olan metinleri içermektedir. II. Dünya Savaşının sonunda çok partili düzene geçmek durumunda kalan Türkiye, yoluna Demokrat Partiyle devam eder. Eğitim politikasını “millîlik”, “maneviyatçılık”, “ahlâkîlik” ve “dinsel değerler” üzerine kuran hükûmet, Türk Edebiyatı ders kitaplarına bu değerleri yerleştirir. Nihat Sami Banarlı’nın, 25 yıl boyunca liselerde okutulan Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı(1950) adlı kitabı, yukarıda sözü edilen değerleri veren metinlerden oluşmuştur.

Demokrat Partinin kapatılmasından sonra, partinin eski kadrolarıyla kurulan ve aynı çizgide siyaset yapan Adalet Partisinin eğitim anlayışı aynen sürer. 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında, Türk Edebiyatı ders kitaplarında “Türklük” ve “Türk milliyetçiliği” ağırlıklı olarak işlenirken, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası ile 28 Şubat sürecinde, her tür ve kademedeki ders kitaplarına Atatürkçülük konuları yerleştirilir.

Türk siyasi tarihinde, çoğulcu bir zihniyete sahip olarak bilinen Anavatan Partisi hükûmetlerinde ise Türk Edebiyatı ders kitaplarına, “millî ve muhafazakâr değerler” ile “çağdaş ve evrensel değerler” birlikte girer. O zamana kadar öğretim programlarında yer almayan Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Haldun Taner, Recep Bilginer, Necati Cumalı gibi yazarlardan metinler alınır.

2002 tarihinden beri iktidar olan AK Parti hükûmetlerinde, din ve vicdan özgürlüğünü temel alan, “ulusal” ve “demokratik” değerleri önemseyen “evrensel ölçütler” le de uyumlu bireyler yetiştirmek hedeflendiğinden ders kitapları bu felsefeyle yazdırılır. Türkiye’de her siyasal iktidar, eğitim felsefesini belirlerken öğretim programlarında çağın koşullarına göre yeni düzenlemeler yapabilir ancak, diğer ders kitaplarında olduğu gibi Türk Edebiyatı ders kitapları da, Cumhuriyetin ortak değerlerini önemseyen, pedagojik ölçütleri esas alan bir anlayışla yazılmalıdır. Metin seçimindeki ilkelere titizlikle uyulmalı, cinsiyet

ve sınıf ayrımı yapılmamalı, insan hakları ve demokratik değerler gözetilmelidir. Kitabın iç ve dış tasarımı ile görsellerin kullanımında estetik ölçü ve değerlere dikkat edilmelidir. Mesleğe yeni başlayan genç öğretmenler için Türk Edebiyatı Öğretmen Kılavuz kitabı çıkarmak yararlı olabilir.

Kaynakça

- Adalı, O. (1991). *Türkiye'nin ders kitapları*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ahmad, F. (1976). *Türkiye'de çok partili politikanın açıklamalı kronolojisi (1945-1971)*. Ankara: Bilgi Basımevi.
- AK Parti 1. Hükûmet Programı (2002), [http://\(www.akparti.org.tr\)](http://(www.akparti.org.tr)). 04. 03. 2016 tarihinde erişildi.
- AK Parti 1. Recep Tayyip Erdoğan Hükûmet Programı (2003), 12. 04. 2016 tarihinde adresinden <https://www.tbmm.gov.tr> erişildi.
- Akyüz, Y. (2015). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Albayrak, M. (2008). *Türk siyasi tarihinde demokrat parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- ANAP. (1983). *ANAP parti tüzüğü*. Ankara: Anavatan Partisi Yayınları.
- Aşkun, N. C. (1991). *Türkiye'nin ders kitapları*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Banarlı, N. S. (1950). *Edebî bilgiler I*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Banarlı, N. S. (1951). *Metinlerle Türk edebiyatı II*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Banarlı, N. S. (1952). *Metinlerle Türk edebiyatı III*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Banarlı, N. S. (1955). *Metinlerle Türk edebiyatı IV*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başar, E. (1992). *Demokrat parti dönemi eğitim hareketleri*. Ankara: MEB Yayınları, S.1.
- Başgöz, İ. (1999). *Türkiye'nin eğitim çıkmazı ve Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Behar, B. E. (1992). *İktidar ve tarih. Türkiye'de resmi tarih tezinin oluşumu 1929-1937*, İstanbul: Afa Yayınları.
- Belge, M. (1992). *12 yıl sonra 12 Eylül*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Beşikci, İ. (1991). *Türk tarih tezi. Güneş-dil teorisi ve Kürt sorunu*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Bilgen, N. (1993). *Çağdaş ve demokratik eğitim*. Ankara: MEB Yayınları.
- Ceylan Tarba, D. (2003). *İlköğretim Türkçe, lise Türkçe ve edebiyat kitaplarında insan hakları ve öğrencinin yeri. Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları*. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları, 302-320.
- CHP'nin kuruluş tarihçesi 16.06.2016 tarihinde adresinden <https://www.chp.org.tr> erişildi.
- Dağlı, N. ve Aktürk, B. (1988). *Hükûmetler ve programları (1920-1960)*, C.I, Ankara: TBMM Yayınları.
- Ergün, M. (1982). *Atatürk devri Türk eğitimi*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Gök, F. (1996). *Eğitim sisteminin yapısı, krizi ve eğitim ideolojisi*. Cumhuriyet dönemi Türkiye antolojisi. C.12.
- Güvenç, B. (1993). *Türk kimliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, O. (1942). *Türk eğitim tarihi, C.V*, İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- Ergün, M. (1982). *Atatürk devri Türk eğitimi*. Ankara: Ocak Yayınları
- Işıksalan, N. (2002). Türk edebiyatı kitaplarının içerik incelemesi-ı (1923-1950). *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 27(124), 34-39.
- Işıksalan, N. (2004). Türk edebiyatı kitaplarının içerik incelemesi-ıı (1950-2000). *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 29(132), 50-55.
- İnal, K. (2004). *Eğitim ve iktidar*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Kaplan, M. (1977). *Edebiyat I-II-III*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Karpat, K. (1967). *Türk demokrasi tarihi*. İstanbul: İstanbul Matbaası.

- Kepenekçi, K. Y, Aslan, C. (2011). Ortaöğretim Türk edebiyatı ile dil ve anlatım ders kitaplarında insan hakları üzerine bir çözümleme. *Turkish Studies*, 6(1), 476-494.
- Kepenekçi, K. Y. (1999). *Türkiye’de genel liselerde insan hakları eğitimi*, Yayınlanmamış doktora tezi, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MEB (1946). *Cumhurbaşkanı, başbakanlar ve millî eğitim bakanlarının millî eğitimle ilgili söylev ve demeçleri*. C.1, s.4. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (1992). *Türk dili ve edebiyatı (I-IV. Dönem)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- MEB. (2006). *Türk edebiyatı (9. Sınıflar için)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- MEB. (2007). *Türk edebiyatı (10. Sınıflar için)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- MEB. (2008). *Türk edebiyatı (11. Sınıflar için)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- MEB. (2009). *Türk edebiyatı (12. Sınıflar için)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Özcan, Ö, Ünlü, M ve Sarıca, Ö. (1965). *Türk dili ve edebiyatı I*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.
- Özcan, Ö, Ünlü, M ve Sarıca, Ö. (1981). *Türk dili ve edebiyatı II*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.
- Sakaoğlu, N. (1993). *Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tarih Vakfı Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projeleri (2009). 12.07. 2016 tarihinde adresinden tarihvakfi.org.tr erişildi.
- TDK. (1977). *İsmarlama ders kitapları üzerine rapor*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ünder, H. (1996). *Eğitimde Atatürkçülük*. Birikim, Eylül, No: 88.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yöntem, A. C. (1924). *Edebiyat*. İstanbul: Devlet Matbaası.